

15. Sikora, YAB., 2017. 'Instrumental'ni zasoby dlya realizatsiyi upravlinnya znannyamy v elektronnomu navchanni (Tools for Implementing Knowledge Management in E-Learning)', *Aktual'ni pytannya suchasnoyi informatyky*, № 3, S. 231 – 233.
16. Zapiski marketologa, 2019. 'Eksternalizatsiya uslug. Slovar' terminov marketinga : veb-sayt (Externalization of Services. Glossary of Marketing Terms : Website)'. Dostupno : <http://www.marketch.ru/marketing_dictionary/je/eksternalizatsiya_uslug/> [Data obrashcheniya 15 Aprelya 2019].
17. Bolbakov, RG., 2016. 'Tacit Knowledge as a Cognitive Phenomenon', *European Journal of Technology and Design*, Vol.(11). P. 4–12.
18. Ricardo, D., 1951. 'The Works and Correspondence of David Ricardo', *Cambridge University Press*, Cambridge, 512 p.
19. Smith, A., 1976, 1759. 'The Theory of Moral Sentiments', Oxford : *Clarendon Press*, 322 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.16(9)-3

УДК 316.286:37.091.2

КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА В РЕФЛЕКСІЯХ НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

COMMUNICATIVE PARADIGM IN REFLECTIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

А. В. Сакун

Актуальність теми дослідження. Сьогодні знання вважається сферою, в якій можна одержати відповіді на всі виклики сьогодення. Перетворившись на важливий фундамент сучасної епохи, знання включають в себе інновації інфосоціуму, перетворюючись на простір, поза яким вже не можуть існувати суспільство і людина. Це простір суспільства, заснованого на знаннях.

Постановка проблеми. Трансформація загальних умов інфосоціуму приводить до появи нових методологічних рефлексій, побудованих на інформаційно-комунікативних технологіях сучасності. Зміна способів отримання інформації та знання,

Urgency of the research. Today, knowledge is considered an area in which you can get answers to all the challenges of our time. Having turned into an important foundation of the modern era, knowledge includes the innovations of the infosocium, turning into space beyond which society and man can no longer exist. This is the space of a knowledge-based society.

Target setting. The transformation of the general conditions of the infosocium leads to the emergence of new methodological reflections built on the information and communication technologies of our time. A change in the methods of obtaining information and

обумовлюючи зміну форм мислення, приводить і до трансформації сприйняття особистістю змісту реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематизація когнітивних вимірів освіти в переосмисленні теорії "інформаційного суспільства" висвітлена в працях П. Друкера, Р. Хатчісона, Т. Хусена, в роботах О. Висоцької, А. Огурцова, Д. Галкіна, Н. Громико та ін.

Постановка завдання. Основу фундаментальної мети світового розвитку складають інноваційна економіка і культура, які ґрунтуються на знаннях і спираються на продуктивні можливості людини до творення новачій в науково-технічній сфері. Постає завдання виявити нові комунікативні можливості учасників мисленнєвого процесу, які реалізуються в освітній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Домінантою сьогодення є "суспільство знань" – світоглядний та науковий концепт, актуалізований соціальними, культурними та філософськими дискурсами в процесі ретельного переосмислення теорії "інформаційного суспільства". Набуваючи все більшої популярності у зв'язку з проблематизацією когнітивних вимірів освіти, економіки та технології, даний концепт набуває сучасного визначення: це – суспільство, основою розвитку якого є внутрішня поліфонія та індивідуальні здібності кожного його представника. Таким чином, в сучасному суспільстві особливу роль відіграє не тільки "інформація", але й "знання". Виокремлення і диференціація цих двох понять набуває принципового

knowledge, causing a change in the forms of thinking, also leads to a transformation in the person's perception of the content of reality.

Actual scientific researches and issues analysis. The problematization of the cognitive dimensions of education in rethinking the theory of the "information society" is highlighted in the works of such scientists as P. Drucker, R. Hutchison, T. Husen, O. Vysotska, A. Ohurtsova, D. Galkina and others.

The research objective. The basis of the fundamental goal of world development is an innovative economy and culture based on knowledge and based on the productive capabilities of a person to create innovations in the scientific and technical field. The task is to identify new communicative abilities of participants in the thought process that are realized in educational activities.

The statement of basic materials. The dominant feature of today is the "knowledge society" - a worldview and scientific concept, updated by social, cultural and philosophical discourses in the process of a thorough rethinking of the theory of "information society". Gaining increasing popularity in connection with the problematization of the cognitive dimensions of education, economics and technology, this concept gains a modern definition: it is a society whose development is based on internal polyphony and the individual abilities of each of its representatives. Thus, in modern society, not only "information", but also "knowledge" plays a special role. The separation and differentiation of these two concepts are of fundamental importance. The

значення. Сучасна епоха (досягнувши визначення "епохи знань"), приносить нове розуміння "знання".

Висновки. Парадигмальні зрушення, які відбуваються сьогодні у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й освіти, показують набування освітньо-навчальними процесами нових рис. "Освітній розум" (разом з філософським), збагачений досвідом грандіозних проектів та рішучих реконструкцій, починає генерувати нове, креативне мислення в процесі одержання знань. І хоча час від часу воно потрапляє в період пасивності, проте саме воно здатне активізувати освітній процес, надати йому життєвої сили.

Ключові слова: знання, інновації, освіта, віртуалізація, віртуальний освітній простір, інформація.

modern era (having reached the definition of the "era of knowledge") brings a new understanding of "knowledge."

Conclusions. The paradigm shifts that are occurring today in all areas of public life, including education, show the acquisition of new features by the educational and educational processes. The "Educational Mind" (together with the philosophical one), enriched by the experience of grandiose projects and decisive reconstructions, begins to generate new, creative thinking in the process of gaining knowledge. And although from time to time it falls into a period of passivity, however, it is it that is able to activate the educational process, give it vitality.

Keywords: knowledge, innovation, education, virtualization, virtual educational space, information.

Актуальність теми. Завдання креативного мислення – включити особистість в процеси і норми суспільного життя. Разом з тим воно відіграє в сучасному світі самостійну інтегруючу роль, перетворюючись в основоположний інструмент досягнення стратегічних цілей соціуму. Адже основу фундаментальної мети світового розвитку складають інноваційна економіка і культура, які ґрунтуються на знаннях і спираються на продуктивні можливості людини до творення новацій в науково-технічній сфері. Знання відіграють провідну роль в житті інформаційного суспільства насамперед в силу усвідомлення його перспектив у взаємозв'язку з наукою, інформацією, мисленням, зрештою – з практикою суспільного життя. Сьогодні знання можна вважати сферою, в якій можна одержати відповіді на всі виклики сьогодення.

Постановка проблеми. Перетворившись на важливий фундамент сучасної епохи, знання включають в себе інновації інфосоціуму, перетворюючись на простір, поза яким вже не можуть існувати суспільство і людина. Це простір суспільства, заснованого на знаннях. Трансформація загальних умов інфосоціуму приводить до

появи нових методологічних рефлексій, побудованих на інформаційно-комунікаційних технологіях сучасності. Зміна способів отримання інформації та знання, обумовлюючи зміну форм мислення, приводить і до трансформації сприйняття особистістю змісту реальності. Цьому сприяють як процеси віртуалізації, так і діалогічні, інтерактивні за формою інтелектуальні середовища, в яких існують персональні комунікації. Вказані фактори обумовлюють антропологічний поворот в соціокультурній реальності. Він формує нові комунікативні можливості учасників мисленнєвого процесу, які реалізуються в теорії і практиці освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські аспекти проблематизація когнітивних вимірів освіти в переосмисленні теорії “інформаційного суспільства” висвітлена в працях П. Друкера, Р. Хатчісона, Т. Хусена, М. Хейма, в роботах О. Висоцької, А. Огурцова, Д. Галкіна, Н. Громико, М. Маразіної, А. Шипіцина та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження нових комунікативних можливостей учасників мисленнєвого процесу, які реалізуються в освітній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. З поширенням глобалізаційних процесів ціннісна домінанта пріоритетів знання змінюється. Передусім – у контексті освіти. Для розуміння умов існування нових стратегій мислення в інформаційному середовищі принципово важливо вказати на те, що “під знанням розуміється особлива пізнавальна одиниця, особлива форма ставлення людини до дійсності, яка існує поряд і у взаємозв’язку з практичним ставленням до світу” [10]. Тоді як інформація – структурна одиниця описового характеру, яка постульовано відображає дійсність. Таким чином, нові смисли в соціальності впроваджуються саме як технологічні трансформації форм знання, тоді як його зміст є середовищем, в якому продукується інформація. В силу чого сам освітній процес в такій ситуації постає формою перетворення інформації на знання. Освіта тут є простором для впровадження смислів, отже, і сама інформація в контексті освітнього процесу може поставати як знання. Проте своєї найвищої форми освіта досягає тоді, коли вона ретранслює не просто інформацію, а саме знання, які отримали власну верифікацію в інших сферах практичної діяльності (в науці, у виробництві, в культурі тощо).

Однак, аналізуючи праці П. Друкера, Р. Хатчісона, Т. Хусена та інших дослідників проблем розвитку інформаційного світу, підкреслимо, що значна увага в них приділяється не стільки тим суб'єктам соціокультурної діяльності, хто має знання, скільки тим, хто намагається ці знання одержати, придбати. При цьому сферами здобування знань сьогодні виступають не тільки існуючі формальні освітні системи, але і професійна діяльність, неформальні системи одержання знань, де першочергову роль відіграють книги, преса, аудіовізуальні засоби масової інформації, індивідуальні комунікації.

В умовах динамічного розвитку інформаційного світу все помітнішим стає факт, наскільки новітні інформаційні технології можуть сприяти постійному оновленню знань особистості та професійної компетенції її мислення. У той же час, старі моделі отримання знань ставляться під сумнів. Зокрема, традиційну освіту критикують за невідповідність сучасному рівню розвитку суспільства. Все більшого значення отримують “навчання на практиці” і здатність до мислення, спрямованість на пізнання. З кожним роком збільшується кількість підприємств, де “навчальний” компонент займає мало не найголовніше місце в їх управлінській структурі. Сьогодні важко уявити потужну корпорацію, яка не організовує інтелектуальних тренінгів для своїх працівників. Неможливо не помітити, наскільки ці процеси співпадають з розвитком мислення у інших сферах соціокультурної діяльності. Саме такий підхід до знання і є своєрідною методологією, оскільки призводить до отримання підприємством додаткової вартості, надання якої і є тією вимогою, якій має відповідати нововведення для того, щоб вважатися сучасним.

Таким чином, у “суспільстві знань” важливого значення набуває сучасна інноваційна освіта. Остання передбачає освоєння інноваційно-креативного мислення. Якщо воно є власне мисленням, то повинно містити в собі всі універсально-всезагальні визначення мислення як такого. Якщо креативне мислення є сучасним, то воно визначається як здатність здійснювати адекватну діяльність у всіх сферах соціуму. Іншими словами, від інноваційно-креативного мислення вимагається змістовна відповідність природі процесу соціальності у його всезагальних вимірах. Сутнісна логіка процесу соціальності є логікою становлення людської суб'єктивності, логікою змістовного розпредметнення культурно-історичних форм

когнітивної діяльності. А в результаті – і когнітивного виміру культури мислення в освітній діяльності.

Однією із суттєвих проблем когнітивного виміру соціальності є проблема віртуалізації. В першу чергу вона стосується освіти, яка окреслюється у сучасній науковій думці кількома підходами. У цілому їх можна звести до двох: перший підхід визначає віртуалізацію освіти як принцип дистанційної освіти, сенс якого полягає в активному застосуванні різноманітної символіки, відеофільмів, комп'ютерних навчальних програм, інтерактивних методик тощо[11, с.29]. У рамках другого підходу віртуалізація освіти означає соціальний процес, пов'язаний із розвитком сучасних технологій і обумовлений переходом суспільства до постраціональної комунікації, яка постає однією із основних ознак інформаційного суспільства.

Її основною характеристикою є усунення суб'єкта комунікації і децентралізація комунікативного процесу. “Постіндустріальне (постмодерне) суспільство ...орієнтоване на гнучкі технології та індивідуалізацію потреб. Тому так звана постфордистська структура суспільних відносин, що характеризує сучасну культуру, вже не може бути описана у термінах масового суспільства. Вбираючи в себе форму масового суспільства, постмодерне суспільство має ряд суттєво відмінних рис. Постмодерне суспільство не можна вважати гомогенізованим та централізованим. Воно відрізняється децентралізованістю і складається із різноманітних локалізованих спільнот, об'єднання яких відбувається виключно на віртуальній основі” [3], – зазначає українська дослідниця О. Висоцька.

В даній ситуації необхідно виявити, що, власне, розуміється під процесом віртуалізації. Сьогодні під поняттям “віртуальний” розуміється або вигаданий, уявлюваний об'єкт, або суб'єкт, а також категорія, відношення, дія тощо, які не присутні у даний момент у реальному світі, а створені уявою, людською думкою, або зімітовані за допомогою інших об'єктів чи відносин.

Завдання віртуалізації має на меті перетворити процес одержання знання, тобто освіти, з реального на віртуальний. Головна роль у цьому відводиться Інтернету як ключовій інформаційній технології сучасності. Проблематика взаємозв'язку Інтернету і суспільства досить часто підміняється сучасними філософами. Це пов'язано з переважанням у їхніх дослідженнях когнітивних та комунікативних складових, які є наслідком численних розвідок

проблеми “мовних ігор” у працях спочатку постструктуралістів, а потім постмодерністів. Дані рухи у просторі сучасних дискурсів призводять до “заміщення мовними іграми плану дії і плану мислення і до деонтологізації світу знань і власне знань про світ” [9, с.14]. В результаті ряд дослідників навіть ставляться до самого проекту Постмодерну як до засобу перепрограмування суспільства на нових засадах, внаслідок чого ми маємо потенційну можливість отримати нові виміри теоретичного мислення, виявити нові інваріанти усталеного простору зв'язків між наукою, освітою і різними сферами соціальної практики і комунікативного простору. Іншим напрямком досліджень вказаної проблематики виявлено, що “технологія Інтернету – нова технологія обміну інформацією на базі взаємопов'язаних мереж – є продовженням того процесу, який Арнольд Тойнбі називає процесом етерифікації, характерним для усіх сфер людського суспільства і культури” [9, с. 27]. Цей процес “розпредметнення” комунікацій між індивідами супроводжується водночас створенням нового світу – світу об'єктивно-ідеальних смислів.

Безумовно, Інтернет є інтенсивним продовженням загальноцивілізаційних процесів, які розпочаті ще в епоху Модерну. Водночас Інтернет сприяє процесам, які є властиві винятково для Постмодерну, тобто сучасної інформаційної епохи. Одним з основних таких процесів є віртуалізація соціального простору. Вона має багато ознак, однак найсуттєвішими, безумовно, є ознаки економічні. Так, сьогодні, завдяки віртуалізації соціального простору, головним джерелом прибутку стають не стільки матеріальні ресурси, скільки ідеї, тобто ресурси по суті віртуальні. В силу чого регулювання соціуму, зокрема питань, що стосуються соціальної справедливості, в реальному просторі не можливе, оскільки тепер боротьба за працю та її результати відбувається у віртуальних сферах. Трансформується комунікативна дія, яка розкривається у сфері публічності, а та, в свою чергу, зосереджується в сучасній соціальності у віртуальності, а не в реальності. Сьогодні “сфера публічності позбавлена географії” (П. Віріліо). Завдяки інтерактивним засобам комунікації залежності соціальної діяльності від просторових зв'язків вже немає, в силу чого настає “девальвація місця”. Якщо раніше філософи-постмодерністи актуалізували проблему школи, оскільки вона мала, на їхню думку, яскраво виражений “казармений” характер, то тепер це стає неможливим, адже, завдяки Інтернету, відбувається остаточний

“відрив” від місця. Що є, власне, закономірним наслідком віртуалізації комунікації (віртуалізації комунікативних практик).

Інтернет фактично утворює нове розуміння освіти як системи трансформації знання. Подібна позиція може логічно розвивати ідеї дослідника медіа М. Маклюена, який вказує на різницю між усною, письмовою та електронною культурами у відповідності до засобів комунікації у суспільстві. “Навчальне відношення” – предмет дослідження педагогічної антропології – має на увазі *усну* комунікацію між учителем і учнями, які тільки слухали, але не записували. В останні роки класичної Греції письмова фіксація вчителевих знань, яка в той час починає стверджуватися і яку свого часу критикували Платон та Арістотель, приводить до суттєвої трансформації як філософії, так і освітніх інституцій та навчальних практик. Письмо демократизує освіту – тепер знання може отримувати більша кількість людей, у тому числі й тих, які не здатні заплатити за навчання видатним філософам, або тих, хто перебуває далеко від місць навчання. З винайденням друкарського верстату зміни організації одержання знання ще більше поглиблюються. Ними стають: збільшення терміну збереження думок того чи іншого філософа і вченого; розвиток можливостей для самоосвіти; виокремлення потрібної наукової та учбової літератури; фіксація дисциплінарних кордонів (меж) у науковому знанні, у формах його трансляції; специфічні форми контролю, які забезпечують орієнтацію на прийняті норми написання наукових робіт та ін. Однак в даному контексті варто зазначити, що впродовж вищезгаданих процесів старі форми освіти не відмирають: зберігається також і усна форма передачі знання від учителя до учня. Але роль певних форм комунікацій і способів мислення в навчальному процесі змінюється.

Аналогічним чином Інтернет обумовлює трансформації в структурі наукових і навчальних текстів, більше того – зміни в процесі самого продукування тексту. Так само, як письмо змінило способи отримання та передачі знання, з появою Інтернету змінюються засоби наукової комунікації. Наприклад, статус наукових часописів, журналів і журнальних публікацій. Фактично, щоб дізнатися про нову ідею, думку в науці, вже не слід очікувати на свіжий номер журналу або на оголошення тем виступів на конференції. Друковане слово втрачає свою монополію на артикулювання наукової новизни. Тепер ті ж самі журнали і статті в них отримують нове призначення як тип наукової літератури –

засвідчити визнання нових ідей науковими спільнотами, легітимізувати той чи інший науковий результат, авторське право тощо. Сам же текст перетворюється на гіпертекст, формуються нові стандарти оформлення тексту, подачі ілюстративного матеріалу у електронних підручниках. Таким самим чином Інтернет впроваджує нові стандарти передачі знання в соціальні, освітні і культурні процеси.

Проникнення Інтернету в систему науки і освіти, віртуалізація цих – знанневих – сфер людської діяльності приводить до ряду наслідків. Так, якщо раніше науковий текст був цілісний, завершений, втілював у собі стійку когнітивну систему, то тепер завдяки гіпертексту він стає майже нескінченним, постійно доповнюваним. Мається на увазі не тільки нескінченність у часовому чи просторовому сенсі, але й нескінченність його інтерпретацій. В силу чого, зазначає А. Огурцов, “система освіти повинна надати студентові найбільш соціально і культурно-значиму схему інтерпретації” [9]. Саме тому сутність освітньої діяльності за умов існування інформаційного суспільства трансформується. Викладач як головний суб’єкт навчального процесу перестає відігравати роль того, хто надає знання, роль своєрідного ретранслятора тексту, а стає “навігатором” у морі інформації.

Разом з тим, освітній процес як спосіб одержання знання формує нові “фігури” у процесі його здійснення. У вищих навчальних закладах, а також закладах середньої освіти, з’являється інститут “тьюторства”. Тьютор – це і є викладач-навігатор, а не викладач-ретранслятор. Окрім нових викладачів, з’являються і принципово нові вимоги до навчальних текстів. Тепер вони повинні не стільки надавати інформацію, скільки скеровувати учня у нескінченних потоках інформації. Отже, підручники і методичні матеріали повинні бути доповнені вказівниками – традиційно гіпертекстуальними. Як зазначає У. Еко, саме гіпертекст дає ту саму “безмежність тексту в сучасну епоху”. Навчальні тексти перетворюються з простого систематичного викладу кінцево оформленого соціального знання на певні інформаційно-пошукові системи. Фактично, вони стають своєрідною “міні-Вікіпедією”. У сучасному суспільстві йде процес не тільки “вікіпедизації” політики, про який говорить Д. Лансберг-Родрігес [7], але й “вікіпедизації” всіх інших сфер соціуму, зокрема освітньої, культурної, інтелектуальної.

Процес віртуалізації навчання приводить до ряду інших проблем. Як зазначає Д. Галкін, однією із нагальних проблем віртуалізації освіти і навчання є зміна змісту культурного досвіду. Більше часу в процесі освіти виокремлюється на Інтернет, відтак учень має менше шансів на освоєння таких прикладних знань і навичок, як музика і спорт. З іншого боку, має місце “дисфункціоналізація” навчання. “Все це свідчить про тенденцію трансформації досвіду в цілому: тих знань, які є доступними й утилізованими, тих норм навчання, які задають дисциплінарний простір школи, тієї поетики самостворення, технік себе, які транспоруються в освіті. У порівнянні з можливостями Інтернету освіта виявляється “немовби” освітою, але, інтегруючи ці можливості, вона перетворюється на гіперосвіту” [4, с. 29] Отримання та використання знання за допомогою мультимедіа перетворюється, як зазначає дослідник, у використання задоволень за допомогою знання. Тим самим знання постає як задоволення. Освіта фактично переноситься у світ розваг, світ поп-культури, які створені і функціонують в якості своєрідної “машини для виробництва задоволень”. Дослідник Н. Грін знаходить власне визначення новим формам знання і освіти. З його точки зору, “процес освіти, отримання нових знань завдяки поєднанню двох раніше непоєднаних світів перетворюється на edutainment – своєрідний синтез освіти і розваги (“освіторозвагу”)” [5].

Отже, ми маємо справу з певною “ерозією знання”, яка дотична з іншою проблемою – проблемою “ілюзорної інтерактивності”. Наприклад, однією з переваг віртуалізації освіти вважається “інтерактивність” того ж комп’ютера у порівнянні з книгою. Він може як виконувати різні команди, використовуватися для проведення ігор, створювати візуальне середовище, так і комбінувати тексти, спілкуватися (навчатися) на великих дистанціях. “Специфіка сучасної віртуальності, – вважає Н. Маньковська, – полягає в інтерактивності, що дозволяє замінити мисленнєву інтерпретацію реальним впливом, який матеріально трансформує об’єкт. Перетворення глядача, читача із спостерігача у співавтора, що впливає на становлення творів і при цьому відчуває ефект зворотного зв’язку, формує новий тип свідомості... Герменевтична множинність інтерпретації змінюється мульти-впливом, діалог стає не тільки вербальним і візуальним, але і чуттєвим, поведінковим полілогом користувача із комп’ютерною картинкою” [8, с. 311]. Таким чином, утворюється квазі-простір, який

наче підмінює собою реальність. Як зазначає філософ-постмодерніст Ж. Бодрійяр, “тут грають в те, що розмовляють один з одним, слухають один одного, спілкуються, тут розігрують найтонкіші механізми постановки комунікації. Контакт задля контакту стає родом пустої спокуси мови, коли їй вже немає чого сказати” [2]. Цей ефект віртуальності, це мовне перетворення Ж. Бодрійяр називає “телефатичністю”. Іншими словами, віртуалізація освіти може призвести до “несерйозності” навчання. Сам по собі доступ до кіберпростору не обумовлює підвищення якості освіти. Тут необхідні вчителі-тьютори, які здатні скеровувати і процес спілкування, і процес навчання учнів, і процес активізації їх мислення. Розгляд засадничих та проблемних аспектів віртуалізації освіти як знаннєвого процесу обумовлює доцільність переходу до принципів даного процесу. З точки зору Д. Галкіна, у процесах віртуалізації освіти варто виокремити наступні принципи. По-перше, *принцип навігації*, сутність якого полягає в тому, що учня в першу чергу слід навчити ефективному пошуку інформації і методам її фільтрації з різних віртуальних джерел та їх співорганізації з традиційними джерелами. Головним в науці має стати не володіння якомога більшими обсягами інформації, а її розуміння. По-друге, *принцип креативної конвергенції*, згідно якого продукування і оформлення нового знання, а в результаті збільшення і до того вже безмежної інформації, буде домінувати над репродуктивним знанням. Відтак змінюється мета освіти. Тепер важливо навчити не відтворенню інформації, а “продуктивному мисленню”. Відтепер вагу набуває “виробництво ідей, що дозволяє посилити утилізацію інформації з різноманітних доступних джерел та її переробку в оригінальні тексти, що містять знання. Цей же принцип підкреслює необхідність розробки “ресурсів”, які б знаходилися у постійному оновленні” [6]. По-третє, *принцип комунікативного розвитку*, який полягає в тому, що процеси, які відповідають першим двом принципам, є включені в інтенсивні процеси організованої комунікації та інтерпретації. Дана ситуація допоможе подолати ілюзію інтерактивності комунікації. По-четверте, *принцип етичної рефлексії*, який полягає у відповідності будь-якої активності в рамках дослідження заявленим принципам і супроводженні її постійною оцінкою процесу і результатів руху знання в різних етичних контекстах. Важливість цього принципу полягає також у тому, що він має на меті зберегти важливість знання і освітніх практик для формування суб’єктивності. По-п’яте, *принцип*

інтеграції досвіду, який є своєрідним синтезом вищенаведених принципів і полягає в наступному: нові технології і продукуювана ними інформація піддаються впливу багатовимірності віртуалізації у світі повсякденного досвіду та мають багато форм інтерпретації. У освіті необхідно залишити місце як для технологічно “просунутих” осіб, так і для тих, хто не в змозі з різних причин опанувати нові технології і нові інформаційні масиви. В результаті у процесі віртуалізації освіти варто уникати ерозії знання, беззмістовної і непотрібної інтерактивності, втрати орієнтації у інформаційних потоках.

Висновки. Віртуалізація знаннєвого процесу (освіти) має ряд позитивних та негативних наслідків. До перших можна віднести демократизацію освіти, руйнування догматичних обмежень у науці, нівелювання ролі національних наукових спільнот, отримання доступу до більшого масиву інформації. До других належать: нівелювання ролі автора, порушення у галузі авторських прав, зростання недовіри до інформації, телефатичність мови, виникнення нескінченної кількості нових комп’ютерних, і в результаті – віртуальних мов, загроза настання “ери нового Вавілонського змішання мов”, машиноподібний і репродуктивний характер самої освіти.

Список використаних джерел:

1. Друкер, П., 2007. ‘Эпоха разрыва : ориентиры для нашего меняющегося общества’, М. : ООО “И.Д. Вильямс”, С. 231.
2. Бодрийяр, Ж., 2000. ‘Соблазн’, М. : Ad Marginem, 320 с.
3. Висоцька, ОЄ., 2009. ‘Віртуалізація соціального у постмодерному суспільстві : від раціональної до постраціональної комунікації’, *Вісник Черкаського університету*, № 154, Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, С. 5-14.
4. Галкин, ДВ., 2005. ‘Проблемы образования в контексте информатизации : в поисках модели критической педагогики’. Режим доступа : <<https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-obrazovaniya-v-kontekste-informatizatsii-v-poiskah-modeli-kriticheskoy-pedagogiki>> [Дата обращения 17 Августа 2019].
5. Green, N., 2001. ‘How Everyday Life Became Virtual Mundane Work at the Juncture of Production and Consumption’, *Journal of Consumer Culture 2001 SAGE Publications, Vol. 1(1)*, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, P. 73-92.
6. Громько, Н., 2001. ‘Интернет, постмодернизм и современное образование’. Режим доступа : <<http://circleplus.ru/archive/n/27/027NGR1>> [Дата обращения 13 Августа 2019].

7. Landsberg-Rodriguez, D., 2010. 'Wici-Constituonalism'. Available at : <<http://www.tnr.com/article/politics/75150/wiki-constitutionalism>> [Accessed 11 August 2019].
8. Маньковская, НБ., 2000. 'Эстетика постмодернизма', СПб. : *Алетейя*, С. 311.
9. Огурцов, АП., 2006. 'Постмодернизм в контексте вызовов науки и образования', *Вестник Самарской гуманитарной академии, Серия "Философия. Филология"*, № 1 (4), С. 3-27.
10. Психология и педагогика, 2009. 'Учебный курс'. Режим доступа : <<http://193.232.218.53/ffec/psych/psych.html>> [Дата обращения 14 Мая 2019].
11. Трохименко, В., 2004. 'Дистанційне навчання педагогічних працівників : досвід і проблеми', *Післядипломна освіта в Україні*, С. 29-32.
12. Эко, У., 1998. 'От Интернета к Гуттенбергу : текст и гипертекст'. Режим доступа : <<http://www.philosophy.ru/library/eco/internet.html>> [Дата обращения 10 Августа 2019].

References:

1. Druker, P., 2007. 'Epokha razryva : oriyentiry dlya nashego menyayushchegosya obshchestva (Age of the Gap : Guidelines for Our Changing Society)', М. : *ООО "I.D. Vil'yams"*, S. 231.
2. Bodryuyar, ZH., 2000. 'Soblazn (Seduction)', М. : *Ad Marginem*, 320 s.
3. Vysots'ka, OYe., 2009. 'Virtualizatsiya sotsial'noho u postmodernomu suspil'stvi : vid ratsional'noyi do postratsional'noyi komunikatsiyi (Virtualization of Social in Postmodern Society : From Rational to Post-Rational Communication)', *Visnyk Cherkas'koho universytet, № 154*, Cherkasy : *Cherkas'kyi natsional'nyy universytet im. B. Khmel'nyts'koho*, S. 5-14.
4. Galkin, DV., 2005. 'Problemy obrazovaniya v kontekste informatizatsii : v poiskakh modeli kriticheskoy pedagogiki (Problems of Education in the Context of Informatization : In Search of a Model of Critical Pedagogy)'. Rezhim dostupa : <<https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-obrazovaniya-v-kontekste-informatizatsii-v-poiskah-modeli-kriticheskoy-pedagogiki>> [Data obrashcheniya 17 Avgusta 2019].
5. Green, N., 2001. 'How Everyday Life Became Virtual Mundane Work at the Juncture of Production and Consumption', *Journal of Consumer Culture 2001 SAGE Publications, Vol. 1(1)*, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, P. 73-92.
6. Gromyko, N., 2001. 'Internet, postmodernizm i sovremennoye obrazovaniye (Internet, Postmodernism and Modern Education)'. Rezhim dostupa : <<http://circleplus.ru/archive/n/27/027NGR1>> [Data obrashcheniya 13 Avgusta 2019].
7. Landsberg-Rodriguez, D., 2010. 'Wici-Constituonalism'. Available at : <<http://www.tnr.com/article/politics/75150/wiki-constitutionalism>> [Accessed 11 August 2019].
8. Man'kovskaya, NB., 2000. 'Estetika postmodernizma (Aesthetics of Postmodernism)', SPb. : *Aleteyya*, S. 311.

9. Ogurtsov, AP., 2006. 'Postmodernizm v kontekste vyzovov nauki i obrazovaniya (Postmodernism in the Context of the Challenges of Science and Education)', *Vestnik Samarskoy gumanitarnoy akademii, Seriya "Filosofiya. Filologiya"*, № 1 (4), S. 3-27.
10. Psikhologiya i pedagogika, 2009. 'Uchebnyy kurs (Training Course)'. Rezhim dostupa : <<http://193.232.218.53/ffec/psych/psych.html>> [Data obrashcheniya 14 Maya 2019].
11. Trokhymenko, V., 2004. 'Dystantsiynе navchannya pedahohichnykh pratsivnykiv : dosvid i problem (Distance Learning of Pedagogical Workers : Experience and Problems)', *Pislyadyplomna osvita v Ukrayini*, S. 29-32.
12. Eko, U., 1998. 'Ot Interneta k Guttenbergu : tekst i gipertekst (From the Internet to Guttenberg : Text and Hypertext)'. Rezhim dostupa : <<http://www.philosophy.ru/library/eco/internet.html>> [Data obrashcheniya 10 Avgusta 2019].